

Potravinové zabezpečení ve světle ruské války na Ukrajině:

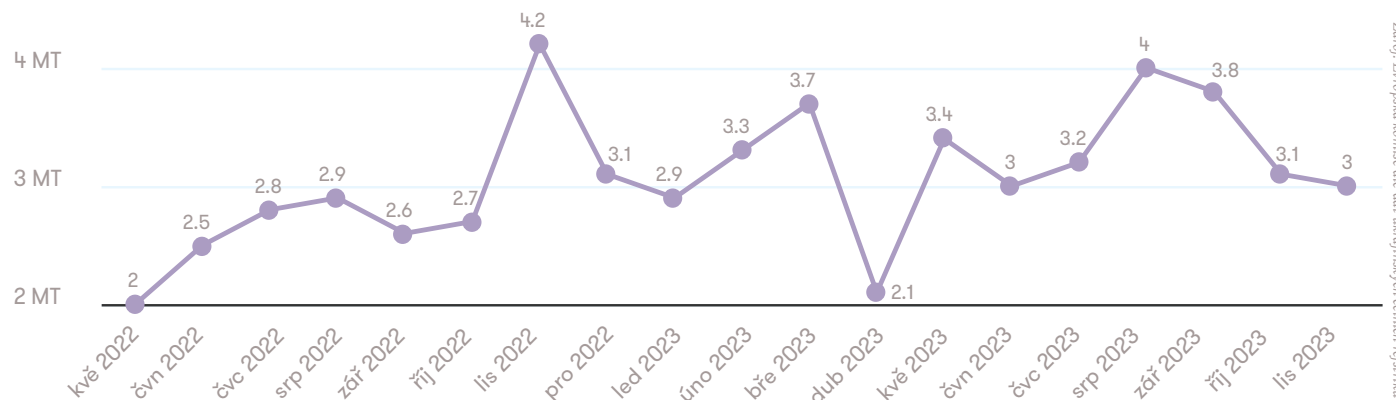
hledání nových exportních tras je otázkou solidarity

Ruská invaze na Ukrajinu a s ní spjaté překážky pro vývoz zemědělských produktů z Ukrajiny narušují světové trhy, vytváří tlak na dodávky a zásoby obilí a následně na ceny potravin. Pokračování vývozu v co nejvyšší možné míře je otázkou solidarity jak s Ukrajinou, tak se státy, které jsou vůči potravinové nejistotě nejzranitelnější.

Když Rusko napadlo Ukrajinu v únoru 2022, zablokovalo tím zároveň i černomořské přístavy a zadrželo 20 milionů tun obilí určeného v tom roce na vývoz. To způsobilo prudký [nárůst světových cen potravin a obilí](#), že v zemích Blízkého východu a Afriky, které z Ukrajiny dlouhodobě dovážejí značné množství potravin, dojde k jejich nedostatku.

Situaci dočasně usnadnila tzv. **Obilná dohoda**, uzavřená v červenci 2022 mezi OSN, Tureckem a Ruskem. Série dohod umožnila nákladním lodím proplouvat **bezpečným koridorem v Černém moři a převážet tak zboží z ukrajinských přístavů na světové trhy**. Její platnost ale vypršela 17. července 2023, kdy ji Rusko odmítlo obnovit. Od té doby hledá mezinárodní společenství **nové cesty, které by v dostatečné míře nahradily mořské trasy, jimiž před válkou i během Obilné dohody opouštěla Ukrajinu drtivá většina obilí určeného pro export**.

Vývoz obilí, olejin a dalších souvisejících produktů po Trasách solidarity (alternativní logistické trasy po silnici, železnici a řekách)

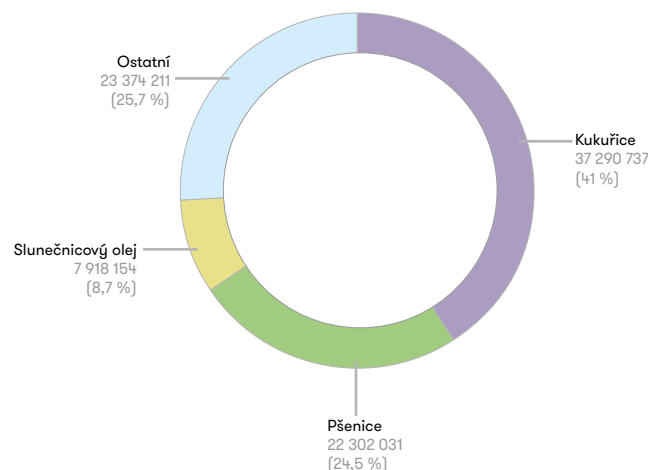

Zdroj: Evropská komise dle dat ukrajinských celních rejstříků

MT = miliony tun

Vývoz potravinářských výrobků z Ukrajiny, březen 2022 – listopad 2023 (v tunách).

Zdroj: Ministerstvo agrární politiky a potravinářství Ukrajiny

Před válkou se více než **95 %** ukrajinského vývozu obilí a dalších zemědělských produktů přepravovalo z Ukrajiny přes černomořské přístavy, především Oděsa, Černomorsk, Pivdennyj a Mykolajiv.

Dle výsledků loňské sklizně má Ukrajina na období od července 2023 do června 2024 přibližně 50 milionů tun obilí a olejin určených na vývoz. To znamená, že objem vývozu by měl činit průměrně 4,2 milionu tun měsíčně. Od začátku července 2023 k 5. lednu činil vývoz obilí z Ukrajiny cca 19 milionů tun, což je oproti loňskému období o **19 % méně**.

Jak se mění exportní trasy z Ukrajiny?

1) Trasy solidarity mezi EU a Ukrajinou

→ Od května 2022 do listopadu 2023 opustilo Ukrajinu **58 milionů tun obilí, olejnin a souvisejících produktů** přes sousední země po silnici, železnici a vnitrozemských vodních cestách.

2) Obilná dohoda

→ Mezi červencem 2022 a červencem 2023 opustilo Ukrajinu **33 milionů tun obilí, olejnin a dalších potravin** (přes 1000 lodí) z přístavů Černomorsk, Oděsa a Pivdennej, skrz bezpečný námořní koridor v Černém moři.

3) Další plánované/testované trasy

→ **Rozšíření kapacit stávajících přístavů a budování nové infrastruktury.**

→ **Humanitární koridor:** Od září 2023 do ledna 2024 přepravily stovky nákladních lodí z ukrajinských přístavů v Černém moři asi 10 milionů tun zemědělských produktů, z toho **4,8 milionů tun v prosinci**, čímž se překonal maximální měsíční objem vyvezený v rámci předchozí obilné dohody. Černomořský koridor se tak opět stal nejvyužívanější trasou, stále se však jedná o riskantní cestu.

Zmíněné kapacity jednotlivých přístavů jsou odhady založené na informacích z médií, např. Reuters, či konzultačních agentur jako UkrAgroConsult.

Dopady na globální potravinové zabezpečení

Potravinové zabezpečení je ohroženo zejména v zemích, které jsou **čistými dovozci potravin** a které jsou **silně závislé na dodávkách obilovin z Ukrajiny**. Jedná se především o státy **Blízkého východu a Afriky**, kde desítky milionů lidí trpí hladem a podvýživou kvůli kombinaci faktorů, jako jsou **konflikty, změna klimatu i přetrvávající ekonomické dopady pandemie Covid-19**. Jakékoliv další otřesy mohou situaci dále zhoršit, **vést k nestabilitě a sociálním nepokojům** a případně **zvýšit migrační tlak**, který by v důsledku pocítila opět právě Evropa. **Nejzranitelnější jsou země s nestabilní politickou nebo ekonomickou situací**, jako například Jemen, Libanon, Egypt a Tunisko.

Během Obilné dohody přepravil **Světový potravinový program OSN (WFP) přes 725 000 tun pšenice na pomoc lidem v nouzi** v Afghánistánu, Etiopii, Keni, Somálsku, Súdánu a Jemenu. Podle dat z července 2023 program nakoupil 80 % svých zásob obilí z Ukrajiny (před válkou to bylo 50 %).

Ukazatele závislosti na dovozu a schopnosti vyrovnat se s potravinovou nejistotou u vybraných (zranitelných) zemí

	Podíl dovozu pšenice z Ukrajiny a Ruska v roce 2020 (%)	Míra závislosti na dovozu pšenice v roce 2020 (%)	Míra závislosti na dovozu obecně obilovin v roce 2020 (%)	Obchodní bilance se zemědělskými produkty v roce 2020 (v milionech USD)	Rozšíření podvýživy 2018-2020 průměr (%)	Politická stabilita a absence násilného terorismu (index: skóre v rozmezí -4 do 2, vyšší skóre odráží lepší situaci)
Bangladéš	58	85,4	12,1	-10 789	9,7	-0,92
Egypt	86	50,1	42,5	-8 038	5,4	-1,07
Jemen	49	96,8	91,6	-4 135	45,4	-2,77
Libanon	96	81,8	88,7	-1 483	9,3	-1,64
Libye	63	89,7	93,1	-3 422	(data chybí)	-2,57
Pákistán	90	8,9	-3,8	-4 486	12,9	-2,25
Tunisko	55	65,7	71,8	-875	3	-0,83

Zdroj: zpracováno na základě článku Hellegers P., [Food security vulnerability due to trade dependencies on Russia and Ukraine](#).

Závislost na dovozu a schopnost vyrovnat se s potravinovou nejistotou

- Odolnost zemí vůči šokům spojeným s dostupností a cenami potravin závisí na míře jejich vnějších závislostí a na jejich schopnostech vyrovnat se s nimi.
- Obchodní bilance zemědělských produktů vypovídá o tom, do jaké míry je země závislá na dovozu. Dalšími ukazateli jsou rozšíření potravinové nejistoty a podvýživy a politická stabilita, která udává odhad pravděpodobnosti politické nestability a/nebo politicky motivovaného násilí, včetně terorismu.
- Přestože je přesnost a spolehlivost některých těchto ukazatelů sporná, naznačují alespoň, s jakou komplexitou je nutno nahlížet na zranitelnost zemí vůči potravinové nejistotě.

Závěry a doporučení

1. Pro zajištění pokračování vývozu potravin z Ukrajiny v co nejvyšší možné míře musí mezinárodní společenství **držet stávající exportní trasy otevřené**. Zároveň je důležité dále **rozšiřovat kapacity evropské infrastruktury a hledat způsoby, jak transport urychlit** (viz [iniciativa Litvy](#) přesunout některé hraniční kontroly z frekventované hranice s Polskem do přístavu Klaipeda) tak, aby bylo možné **dostávat obilí do zemí zasažených a ohrožených potravinovou krizí**. Pokračování v exportu je zároveň **klíčové pro samotnou Ukrajinu**, pro kterou vývoz zemědělských komodit představuje významný zdroj příjmů. V tomto ohledu jsou tedy žádoucí **investice do:**

a. rozvoje alternativních exportních tras

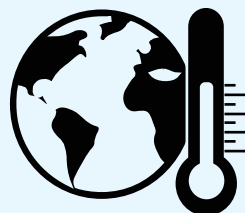
b. bezpečnosti v Černém moři (viz např. [iniciativa Bulharska, Rumunska a Turecka](#) pod patronátem NATO k odminování regionu)

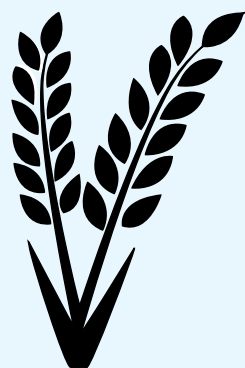
c. přeshraniční infrastruktury a vzájemné propojenosti, zejména v rámci železničních koridorů

2. Souběžně by neměly být opomíjeny **další globální krize, které ovlivňují potravinové zabezpečení**, zejména **změna klimatu a úbytek biologické rozmanitosti**. Akteři na všech úrovních musí usilovat o **zvyšování udržitelnosti a odolnosti zemědělství a potravinových systémů** vůči šokům jako jsou extrémní klimatické jevy (sucha, povodně) a zároveň **snížovat negativní dopady sektoru na životní prostředí**.

3. Nezbytná bude i **mezinárodní podpora rekonstrukce Ukrajiny** v souvislosti s **obnovou zemědělství**, budováním jeho odolnosti a přípravou na **integraci sektoru do EU**. Dosavadní systém zemědělské produkce na Ukrajině, založený především na velkoplošné monokulturní produkci a centralizované logistice a zpracování, se ukázal jako nedostatečně odolný vůči vnějším hrozbám, a zároveň často nešetrný vůči životnímu prostředí. Zatímco dosavadní mezinárodní finance na podporu ukrajinského zemědělství směřovaly především k velkým agrokonglomerátům, **rekonstrukce zemědělského sektoru by neměla opomíjet menší farmy a drobné zemědělce, obnovu životního prostředí a adaptaci sektoru na změnu klimatu**.

Doporučení pro vládu ČR

→ **Aktivně prosazovat solidaritu s Ukrajinou a podporovat vývoz ukrajinského obilí ve vztazích se sousedními státy, zejména v rámci V4**, kde se otázka vývozu ukrajinského obilí stala **rozdělujícím tématem** a vedla k jednostranným zákazům dovozu zemědělských produktů z Ukrajiny a blokadám hraničních přechodů, zejména na polsko-ukrajinské hranici.

→ **Navázat dialog s Ukrajinou na téma zemědělské spolupráce a výměny informací** za účelem identifikovat konkrétní kroky, kterými bude možné podpořit obnovu ukrajinského zemědělství a jeho integraci do EU.

→ **Podporovat přechod k udržitelnému a odolnému zemědělství v zemích zasažených potravinovou krizí**, a to např. sdílením zkušeností a posílením vědecké spolupráce v oblasti zemědělství a životního prostředí, aby se zvýšila jejich soběstačnost.

